

“ DUDUQLANUVCHI BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN LOGOPEDIK ISHLAR TIZIMI ”

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17850945>

Ibrohimova Dilduzaxon

*Andijon davlat pedagogika instituti Maxsus pedagogika (logopediya) magistratura 1-
bosqich talabasi.*

Anotatsiya

Ushbu maqolada duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan korreksion logopedik ishlar tizimi va ularning olib borish tartibi haqida. Mashg'ulotlarning tashkil etilishi va zamonaviy yondashuvlar usullar haqida to'liq yoritib berilgan.

Kalit so'zlar

Korreksiya, maktabgacha ta'lim yoshi, logopedik ish , ritm.

Abstract

This article discusses the system of corrective speech therapy work with stuttering children and the procedure for conducting it. The organization of classes and modern approaches and methods are fully described.

Keywords

Correction, preschool age, speech therapy work, rhythm.

Аннотация

В статье рассматривается система коррекционной логопедической работы с детьми, страдающими заиканием, и порядок её проведения. Подробно описаны организация занятий, современные подходы и методы.

Ключевые слова

Коррекция, дошкольный возраст, логопедическая работа, ритм.

KIRISH.

Nutq madaniyati insonning shaxs sifatida shakllanishida va jamiyatdagi faoliyatida muhim o'rin tutadi. Biroq, bolalik davrida uchraydigan nutq nuqsonlari, xususan, duduqlanish (logonevroz)nafaqat kommunikativ muammolarni keltirib chiqaradi, balki bolaning psixologik holatiga, ijtimoiy moslashuviga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Duduqlanish nutq sur'ati, ritmi va ravonligining buzilishi bo'lib, u ko'pincha tashvish, qo'rquv va o'ziga ishonchsizlik kabi ikkilamchi nevroitik buzilishlar bilan birga kechadi. Ushbu muammoning dolzarbligi shundaki, duduqlanishni o'z vaqtida va tizimli ravishda korreksiya

qilish bolaning keyingi hayotidagi muvaffaqiyatini belgilab beradi. Faqatgina logopedik mashg'ulotlar bilan cheklanib qolmasdan, balki psixologik, pedagogik va tibbiy yondashuvlarni kompleks va tizimli tarzda tatbiq etish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Aks holda, ushbu nuqson rivojlanib, maktab davrida o'qishga va kasb tanlashga to'sqinlik qilishi mumkin. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan logopedik, psixokorreksion va pedagogik ishlarning yaxlit, izchil tizimini nazariy va amaliy jihatdan asoslash hamda ushbu tizimning muhim komponentlarini ochib berishdan iborat. Tadqiqotimiz doirasida biz duduqlanishni bartaraf etishda zamonaviy yondashuvlar va samarali usullarni tahlil qilib, amaliyotda qo'llash uchun aniq tavsiyalarni ishlab chiqamiz.

ASOSIY QISM.

Duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan guruhli, jamoali logopedik mashg'ulotlar ko'p yillik amaliyotni ko'rsatishicha o'zining ijobiy tomonini oqlab keldi. Jamoa bilan mashg'ulot o'tkazish hamma bolalarning faol ishlashi uchun sharoit yaratadi. Individual yondoshish talablari shaxsni jamoaga qarshi qo'yilganligini bildirmaydi. Balkim, har bir bolani imkoniyatlarini yaxshi bilgan holda jamoa ishini tashkil qilish mumkin. Logopedik ishda individual yondoshish bu har bir duduqlanuvchi bolani logopedik ishdan oldin va logopedik ish jarayonida chuqur o'rganish, ularni psixologik xususiyatlari va nutq imkoniyatlarini hisobga olgan holda korreksion – pedagogik ishlarni tanlashdir. Duduqlanuvchining yoshi didaktik material va logopedik ish shakllarini aniqlaydi. Maktabgacha va maktab yoshidagi bolalar, o'smir hamda kattalarning psixofizik xususiyatlari logopeddan «Bog'chada o'qitish va tarbiyalash dasturi» va o'yin faoliyati; ikkinchidan maktab dasturi va o'quv faoliyati, uchinchidan turli xil mehnat faoliyatlarini hisobga olishni talab etadi. Logopedik guruhni jamlash (komplektlash) duduqlanuvchilarni yoshini hisobga olib, guruhga bir xil yoshli bolalarni tanlash bo'yicha o'tkaziladi. Guruhda turli yoshdagi duduqlanuvchilarni borligi logopedik ishda alohida metodikalarni qo'llash zaruriyatini keltirib chiqaradi hamda duduqlanishni bartaraf etishda davolash pedagogik ishlarning tarkibini intensivligini o'zgartirishga to'g'ri keladi.

Masalan, maktabgacha yoshdagi bolalarda o'yin shaklidagi nutq mashg'ulotlari, tarbiyalash tadbirlari asosiy o'rinni, tibbiy davolash ishlari esa kamroq o'rinni egallaydi. O'smir va kattalarda esa aksincha, asosiy diqqat tibbiy davolash vaositalari ya'ni, psixoterapiya (sugGESTiv metod)ga kamroq pedagogik ishlarga qaratiladi. Duduqlanuvchilar bilan olib boriladigan logopedik ishlarda individual yondoshish tamoyilini joriy etish bolalarni birlamchi va dinamik

o'rganishda (mashg'ulotlar jarayonida) muhim ahamiyat kasb etadi. Logoped uchun lingvistik, psihologik va pedagogik kuzatuvlar zarurdir. Bular duduqlanuvchilarga korreksion ta'sir etish shakllarini tanlash imkonini beradi. Duduqlanuvchilar bilan o'tkaziladigan logopedik mashg'ulotlarda sistemalilik va izchillik didaktik tamoyili shu mashg'ulotning logik mazmunida aks etadi. Bolalarda aniq bilim va to'g'ri nutqiy malakalarni tarbiyalash qat'iy sistemalilik va izchillik tartibida olib boriladi. Ularning nutqiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda, butun ta'lim jarayoni oddiydan murakkabga, ma'lumdan noma'lumga, Engildan og'irga o'tish asosida amalga oshiriladi. Duduqlanuvchining nutqiga uning mustaqillik darajasi ta'sir qiladi.

Mustaqil nutqning rivojlanganlik darajasiga qarab, nutqning murakkablashib boruvchi bir nechta bosqichini ajratish mumkin:

1. **Uyg'unlashgan nutq** – duduqlanuvchining logoped bilan birgalikda yoki logopeddan so'ng jummalarni takrorlashi; Duduqlanishning eng og'ir darajasida ham kishi erkin gapiradi, negaki o'zga odamning jumalari qaytariladi. Mustaqil nutq minimal darajada bo'ladi.

2. **Aks ettirilgan nutq** –duduqlanuvchining logopedning ketidan jummalarni qaytarishi. Bunda ham o'zga odam jummalarining tuzilishi takrorlanadi. Bu nutq turi ham barcha duduqlanuvchilarga qo'l keladi.

Keyingi duduqlanuvchilar uchun murakkabroq hisoblanadigan nutq shakli – savollarga javob berishdir. Bu bosqichda ish avval sodda, oddiy savollarga javob berish ustida ish olib boriladi, keyin esa murakkab, kengaytirilgan savollarga javob berish ustida ishlanadi. Bu bosqichning aks ettirilgan nutq bosqichidan farqi shundaki, bu bosqichda mustaqil nutq namoyon bo'ladi, savollarga javob berish duduqlanuvchilarga ma'lum bir qurilishga ega bo'lgan gaplardan foydalanish imkonini beradi. Duduqlanuvchilar uchun eng murakkabi savollarga kengaytirilgan holda javob berishdir.

3. **So'zlab berish** – bu bosqich nutq jarayonini yanada murakkablashtiradi. Ya'ni bunda duduqlanuvchi bir, ikki jumla bilan chegaralanib qolmay, balki so'zlab berishda undan ko'proq jummalardan foydalanishga to'g'ri keladi. So'zlab berishda so'zlash uchun osonlik to'g'diruvchi yordamchi vositalar ham mavjud: ertak, hikoya, ko'rilgan kinofilmini gapirib berish.

4. **Hikoya, sayl, ekskurtsiyalar, rasmlar, mavzu bo'yicha olingan taassurotlarni mustaqil gapirib berish.**

5. **Mustaqil nutq** – duduqlanuvchilar uchun eng murakkab nutq shakli. Bu nutq tabiiy sharoitda atrofdagilar bilan erkin munosabatga kirishishi – savolllar, iltimos, murojaat, fikr almashish, istak bildirish va hakazolarda namoyon bo'ladi.

Duduqlanuvchi nutqining holatiga ta'sir qiluvchi omillardan biri, uning turli xil nutqiy tayyorgarlik darajasidir. Agar duduqlanuvchi matnni yoddan bilsa yoki kerakli materialni oldindan takrorlab, u bilan tanish bo'lsa, nima demoqchi ekanligini oldindan fikran o'ylab va uni qanday ketma-ketlikda aytmoqchi ekanligini rejalashtirgan bo'lsa u oson gapiradi. Duduqlanishni kuchayishi notanish matn bilan ishlashda va fikran tayyorlanmasdan so'zlash vaqtida namoyon bo'ladi. Duduqlanuvchida nutqiy pay tortishishlar ta'sir qiluvchi omillardan biri, nutqiy tizimning murakkablik darajasi. Odatda, duduqlanuvchilar alohida tovushlarni ko'pincha unilarni oson talaffuz qiladilar. Bo'g'inlar so'ng so'zlarni talaffuz qilish unli tovushlarga nisbatan murakkablashadi. Ularda asosiy qiyinchilik fikrni bayon etishni boshlashda (so'zlashni boshlashdagi qiyinchilik) paydo bo'ladi. Duduqlanuvchilar nutqining erkinligi va balandligi nutqiy mashqlarning aniq ketma-ketligi asosida amalga oshiriladi: ovoz chiqarmay, sekin, shivirlab, baland va odatlangan ovoz bilan gapirish. Duduqlanuvchilar nutqiga nutqning ravonligi, bir maromdaligi ham samarali ta'sir ko'rsatadi. Ashula aytishda, ritmik she'riy nutq va cho'zib so'zlashda nutqiy pay tortishishlar ancha kamayadi, yoki butunlay yo'qoladi. Nutqiy so'zlashish ritmik harakatlar jo'rligida bo'lsa, duduqlanuvchi so'zlash jarayonida ma'lum bir yengillikni his etadi. Keyinchalik muloqotda bo'lish ko'nikmalari bir maromdagi nutqdan har xil to'liqindagi oddiy nutqqa o'tiladi. Shu orqali bolalarda duduqlanish muammolarini keng ko'lamli tarzda davom ettirsak bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ayupova M.Y. Logopediya. Darslik. T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2007.
2. Logopediya L.S.Volkova, S.I.Shaxovskaya. Izd-vo «Vlados» – M., 2002.
3. Golubeva G.G. Korreksiya narusheniy foneticheskoy storoni rechi u doshkolnikov. Izd-vo «Soyuz» – M., 2001.
4. Krauze YE.N. Logopediya. Izd-vo «Korone print» – M., 2003.
5. Mo'minov L., Ayupova M. Logopediya. – T., 1993.
6. Xrestomatiya po logopedii T.2. (pod.red. Volkova S.L., Seliverstov V.I.) Izd-vo «Vlados» – M., 1997.
7. Xrestomatiya po logopedii T.2. (pod.red. Volkova S.L., Seliverstov V.I.) Izd-vo «Vlados» – M., 2002.